

Mnoho uvažuje se nyní, jak přirozeno, o nové literatuře, která přijde nebo správněji *váhá přijít*, neboť zatím všude, žel, mysl jest obrácena k opatření nejnnutnějších potřeb hmotných; uvažuje se o jejích podmínkách společenských, o jejích možnostech vývojových, o její metodě tvůrčí a pracovní. Uvažuje se v cizině a začíná se uvažovati i u nás, a to jest radostné, mnohem klidněji a obzíravěji, než dalo se za války; s pravým filosofickým klidem, který sluší takovým úlohám, neboť účelem jejich jest získati výhled, ať do šířky, ať do hloubky, a ne kaliti vodu neb naháňeti ji na mlýn politického stranictví.

Vyslechl jsem v poslední době takových hlasů několik a všechny shodují se v tom, že očekávají příští literatury vážnější, opravdovější, společenštější a tím i sociálněji, než byla literatura předválečná. Všecky tyto hlasy mají to společné, že odvracejí se od kultu soukromého lidského *já* a jeho starostí a touží z literatury učiniti nástroj příští stavby společenské. Literatuře sentimentální a erotické všechny odzvánějí; a vyzvánějí na přívítanou všemi rozjásanými zvony literatury sociální — civilisační, dobývačné a kolonisační. Ku podivu však: všechno, co říkají, po čem touží nebo co napovídají, nalezl jsem shrnuto s neobyčejnou přesností v položení problému v sporé knížce *Paula Adama Literatura a válka*, která vyšla již r. 1916 v Paříži. Adam jest vynikající slovesný tvůrce francouzský; přezdívali mu „moderního Balzaca“, a ne bez oprávnění. Ve svých románech vyvolával z počátku staré, přezrálé úpadkové kultury, jako byzantskou, trávené suchým žárem ukrutnosti a vilnosti; později obrátil se k moderní světové společnosti výrobné a podni-

katelské a rozvrhl v Trustu její mohutnou barevnou fresku, objímající svým rytmickým pásem svět starý i nový. Již proto není k zahazení poslechnouti si jeho názor.

Podle Adama tato světová válka uzavře dobu národů starých, sdostatek známých, otevře dobu národů nových, barbarských, posud vylučovaných z písemnictví, poněvadž neznámých. Romanopisci národů exotických, takový *Psichari*, básník Zemí slunce, africké země Sanghi, *Claude Farrère*, básník Japonska válčícího s Ruskem, takový *Daguerches*, opěvující inženýrskou výpravu kladoucí koleje v džunglích cambodžských, takový *Randau*, básník Výzkumců a dobyvatelů technických v Mauritanii, jsou mu tvůrci, předjímajícími příští vývoj literární. Tyto epeje technických výbojů, tato dramata různých civilisačních světů a ras, spletených v sebe v boji nebo lásce, tyto výboje energií, bojující se zlobou nebo lstí nebo nehybností barbarských kmenů, to zdá se býti Adamovi básní budoucnosti. To jest mu thema jinak vzrušující moderního ducha „než sentimentální povídka, byť byla i dokonalá jako Immoralista nebo Těsná brána od André Gida“ (str. 113). A předchůdci této literatury jsou Adamovi *bratři Rosny* v předhistorické epeji brutálních pudů, jako jest *Vamireh*, nebo v bolestné škole filosofické resignace, již jest utrpení umírajícího žárlivce Daniela Valgraiva. „Pověděti, jak člověka zachvacují znova a znova bestiálností po předcích zděděné a jak zápasí jeho nynější duch s dravými silami původní přírody. Bratři Rosny první trasírovali cestu pro myšlenku mládeže.“ (116)

Stručně řečeno: Adam domnívá se, že skončilo v literatuře období vášní individuálních, vniterné analýsy duší samotářských a neplodných, jako jsou kněžna de Clèves, Adolf, Faustina, René nebo Berenice v dílech Mme de Lafayette, Constanta, Goncourta, Chateaubrianda a Barrèsa, a že nadchází doba, jak praví, „mezipsychologické *synthesy* povah zápasících v prostředí, v davu, jež vzrušuje společná myšlenka“ (124). „Psychologie jednotlivce,“ praví o něco dále, „nebo manželské dvojice ustoupí často mezipsychologii prostředí.“ A věšteckými shledává tato

114 slova Flaubertova: „Veliký sociální román, který musí být napsán nyní, kdy jsou smyty rozdíly tříd a kast, podá zápas nebo spíše sloučení barbarství a civilisace. Bude se odehrávat na poušti a v Paříži, na Východě a na Západě. Protiklady mravů, krajin a povah, všecko mělo by v něm být a hlavním hrdinou měl by být barbar, jenž se civilisuje, vedle kulturníka, který se pobarbarštuje.“ Zde jest to jasné: o romány, v nichž se pronikají a prostupují celé světy, celé veliké útvary kulturní a plemenné, jde Adamovi. Nemají se tedy již napříště milovat nebo nenávidět Honzíček a Kačenka, nýbrž Asie a Afrika, Evropa a Amerika, Arab a Francouzka, Japonec a Ruska.

S tohoto hlediska zdají se ovšem posavadní oblíbené náměty literární Adamovi malicherné, směšné, pitvorné, frivolní. „Dohrála snad,“ praví jinde, „ta literární soustředěnost francouzského života na nevěrnou ženu, na její banální příběh, opakovaný po sto tisíce a jednou ve stu tisících a jednom románě různých, a přece totožných, aniž toho postřehlo naše rozpustilé a zlomyslné obecnstvo. Namísto tohoto svodu příliš ubohého vidění velké války položí svody jiné. Budiž milenec podváděn nebo nic, fňukej milenka nebo nic, to nemá vpravdě důležitosti, jaká se připisuje těmto pošetilostem skoro výlučně básníky, romanopisci tři staletí. Velmi pravděpodobně lásce bude vykázáno její těsné místo v životě, jež narýsuje zítra literatura. Ano, láska jest chvíle zvýšeného bytí lidského; ale nepůsobíme jen pudem pohlavním, ani vzněty srdce. Působíme stejně vědoucí myšlenkou, tvůrčí ideou na hromadnost, prostředí společenské, prostředí odborné, prostředí národopisné, jimž náležíme.“ (123)

A stejně rozhodně obrací se Adam i proti těm spisovatelům, kteří soustavně snižovali lidskou přirozenost, viděli ji od kořene sobeckou, zkaženou, zbahnělou, neschopnou vzletu a ušlechtilosti. Vždyť válka prý ukázala právě opačné stránky lidské duše: hrdinství, velkodušnost, obětavost. Dosti skepse, dosti cynismu, dosti „comédie rosse“ — dejte pokoj již s tím rasovstvím uměleckým, které ukazuje člověka stále a stále jen zvrhlým zvířetem!

A Adam není dalek toho, připisovati literatuře úkol vzdělávací, výchovný — ne ovšem v malicherném, úzkoprsém smyslu koženin laichtrovských. Podle něho literatura vytváří charaktery příštích generací, což jest ovšem správné, a co víc: předjímá je, jak jsem učil a dovedil již před dvaceti lety v Bojích o zítřek; týčí vzory, které napodobí a ve skutečnost vtěluje příští mládež. Ale Adam chybuje ve výkladu této síly plastické, život hnětoucí a vytvářející. Domnívá se totiž, že Stendhal a Balzac „učili nás prchati před nebezpečnou ctižádostí, jež ztratila Julienu Sorela jako Rubempréa“, právě jako Racine prý nás „vystříhal před zločinnou vášní Fédřinou“ (120). To jest, pravím přímo, *nepravda literárně historická!* Racine neměl nijaké moralistické tendence při tvorbě svých velebásní vášně lidské; neměl jí již proto, že *ex post* zhrozil se svých vlastních fikcí, což bylo, jak praví Brunetiére, nejvnitřnějším důvodem jeho odvratu od literatury a jeho obrácení se k náboženství. A stejně má se to se Stendhalem a s Balzacem. Stendhal v Sorelovi vytvořil kost z kostí svých a krev z krve své: odbojníka společenského i rouhače mravního, opilého láskou k moci, která ustupuje jen opilství ještě většímu: lásce erotické. A Balzac teprve *ex post* konstruoval si pracně jakou takou theorii nábožensky i politicky konservativnou, aby ulomil hrot svým velikým monomanům, svým děsným šilencům vášně a zločinu; pokud je však tvořil, tonul zcela v jejich démonické vůli a síle — a jen tím mohl je vytvořiti tak slepě celými a jednotnými, jak je právě vytvořil.

Tedy: jest pravda, že krásná literatura předjímá život příštích generací, že má plastickou sílu živototvornou; ale má ji *kladně*, tím, že týčí před mládeží *vzory*, jež si podmaňují její obraznost a hnětou její mysl, soudnost i vůli, ale ne že staví před ní *výstrahy* v podobě slaměných panáků a hadrošů. To přenechává — Nieritzům a jejich bezpočetné *Cie*.

Ale již z toho plyne, co jsem vždycky hájil: že literatura *nesmí býti mravně frivolná*, a že ukazuje-li ti zlo a peklo lidské, nesmí ti je ukazovati, aby tě polechtala jejich sensacemi, nýbrž aby tě *poděsila*; v *bázi* jest a zůstane pramen mravní čistoty,

116 katharse. Neukáže-li ti charakter lidský jako vítěze nad zlem nitra, musí ti jej ukázati jako jeho žalostnou oběť, oběť budící lítost nebo opovržení. Jen smíru se zlem nesmí býti v díle básnickém, jen ne mravní lhostejnost!

Paul Adam upozorňuje správně jako řada jiných po něm, že válka rozšířila intelekt moderního člověka a tím že rozšířila i zorné pole umělecké tvorby.

Umělec bude musiti nyní *více vidět*, než viděli jeho předchůdci: více vidět zrakem tělesným i zrakem duchovním. Pravda jest vždycky složitá, upozorňuje dobře Adam. Právem káře francouzské spisovatele i obecenstvo: „Naši krajané jsou příliš nakloněni tomu, znáti jen prostoučké, snadné, jasné, neznají námahy intelektu pochopiti *pravdu, to jest: složitost*“ (114). Pro nás a naše lidi platí to dvakrát. Četba musí přestat býti duševní dřmotou a musí státi se tím, v čem jest její užitek: duševní gymnastikou, cvikem a školením myšlení. Přestanou jistě příští čtenáře zajímati díla, v nichž styl jest vykoupěn zjednodušováním; budou chtítí míti syntesu, *sklad* všech sil člověkových a především tu sílu tvořivou, bez níž není člověk člověkem: sílu myšlenky. Unimrané literatuře počitkové a pocitové odzváni Adam dobrým právem.

Ale této nové rozšířené intelektuálnosti nerad bych, aby se křivě rozumělo. A Adam svádí k tomu. Adam domnívá se, že válka položila jen nové problémy rozumovosti, zvědavosti, vědění; ale mýlí se: položila i nové problémy citu, vůli, náboženskosti. Samo nitro lidské změnilo se v mnohém a zítřek poučí nás, že i pro kulturu duše kladou se mnohé otázky jinak. Slovem: i v tom, čemu říká Paul Adam „sentimentální povídka“, bude vývoj, jako byl v ní vpravdě vývoj od Mme de Lafayette k Barrésovi a Gidovi. A víc: nelíbí se mně vůbec toto odlučování kultury duše od citění nebo myšlení sociálního. Vpravdě šlo vždycky obojí ruku v ruce a půjde tak také v budoucnosti — leda že spojení to bude ještě prolinavější. Nikdy nebylo opravdové silné vůle sociálně opravné a revoluční, která by nebyla opřena o nejútlejší, nejcitlivější svědomí duše lidské, ano i o nej-

úzkostlivější vkus mravní i estetický; a naopak: opravdový život vnitřní vždycky projevoval se činy tvořivé lásky blíže-necké a společenské a vždycky přetvářel tak i život sociální. *Když syntesa, tož syntesa*; a Adam a jemu podobní nedomýšlejí sami své myšlenky. Zastaviti se na půl cestě a viděti jedním okem není mně syntesa pravá.